

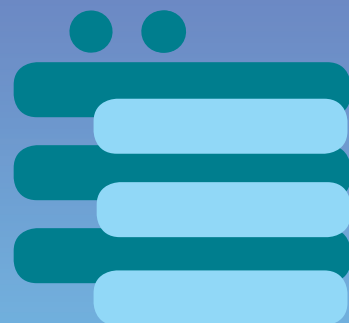
**Олена Фідкевич
Наталія Богданець-Білоskalенко**

НОВА

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:

**теорія і практика
формульовального оцінювання**

у 3–4 класах
закладів загальної
середньої освіти

Фідкевич О.Л., Богданець-Білокаленко Н.І.

Шкільна бібліотека

**Нова українська школа:
теорія і практика
формування оцінювання
у 3-4 класах
закладів загальної середньої освіти**

Навчально-методичний посібник

Київ
«Генеза»
2020

ВСТУП

Шановні колеги!

Створюючи методичний посібник «Теоретичні і практичні аспекти формульовального оцінювання у 3-4 класах початкової школи», ми мали на меті проаналізувати зміни у підходах до контролю і оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до тенденцій сучасної освіти, схарактеризувати нові види і технології оцінювання; сприяти поглибленню і систематизації теоретичних знань, удосконаленню умінь вчителів з формульовального оцінювання у процесі вирішення завдання підвищення якості навчання в умовах реформування освіти в Україні.

Сподіваємося, що ви вже опрацювали матеріали нашого попереднього посібника, в якому розкрито роль формульовального оцінювання у навчанні учнів 1-2 класів, і використовуєте їх у власній педагогічній практиці. А можливо, ви не ще знайомі з цією методичною розробкою.

Саме тому з огляду на різний рівень знань і досвід вчителів в цьому виданні також репрезентовано й схарактеризовано основні принципи формульовального оцінювання, які ви зможете осмислити по-новому і застосувати у власній педагогічній практиці, узагальнити і систематизувати свої попередні знання, досвід з цього питання.

Утім ми намагалися, щоб другий посібник за своїм змістом не повторював попередній, а розширював його тематику, репрезентуючи нові аспекти формульовального оцінювання.

Інформацію щодо якісних ознак формульовального оцінювання в посібнику представлено з урахуванням нового контексту (другий цикл навчання), розкрито нові аспекти формульовального оцінювання з огляду на психологічні і вікові особливостей учнів 3-4 класів відповідно до концепції Нової української школи: «У другому циклі початкової освіти в учнів буде формуватися почуття відповідальності й самостійність. Після закінчення початкової школи навчальні досягнення кожного учня повинні відповідати стандарту освіти на цьому рівні»[1, с.22].

1. Концепція Нової української

школи, 2016. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Звертаємо вашу увагу на те, що посібник має особливості викладу матеріалу і структури, які передбачають діалог авторів із вчителем. До кожного розділу посібника пропонуються завдання для самоконтролю, спрямовані на повторення теоретичного матеріалу та на застосування теоретичних положень формуального оцінювання у вашій педагогічній практиці. У посібнику ми ділимося з вами своїми роздумами щодо сутності і ролі формуального оцінювання, пропонуємо дібрані нами прийоми його реалізації, ефективність яких доведена педагогічною практикою.

Нормативною базою, яка визначає зміни у системі оцінювання у початкових класах на основі впровадження формуального оцінювання, є закон «Про освіту» (2017), закон «Про повну загальну середню освіту», 2020 р., Державні стандарти початкової освіти (2018), концепція Нової української школи (2016), методичні рекомендації МОН України щодо оцінювання навчальних результатів учнів початкових класів (2018-2020). Основні положення цих документів проаналізовано і використано у підготовці матеріалів посібника.

У процесі створення посібника нами бралися до уваги концептуальні ідеї англійських учених Г. Айзенка, П. Блека, Б.Блума, Д. Уільяма, С. Берта, К. Гіпса, М. О'Лірі, Л.Шепарда, В.Харлена щодо проблеми формуального оцінювання. Ці науковці вибудували сучасну модель формуального оцінювання і визначили основні його етапи, осмислили його сутність як «оцінювання для якості освіти», визначивши, що оцінювання не повинно обмежуватися вимірюванням рівня досягнень учнів, а має використовуватися як засіб покращення їхніх досягнень на основі активізації процесів зворотного зв'язку та самоаналізу.

Методологічним підґрунтям цього посібника виступають також основні положення компетентісно орієнтованого навчання, висвітлені у наукових працях українських та зарубіжних науковців з проблем сутності та шляхів формування ключових компетентностей та їх оцінювання: Т. Байбари, Н. Бібік, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, І. Гудзик, С. Карамана, О. Локшиної, О. Ляшенка, О. Савченко, В. Редька, О. Хорошковської; Б. Ельконіна, І. Єрмакова, І. Зимньої, В. Краєвського, Є. Пасова, Дж. Равена, О. Савченко, В. Хуторського й ін.

Психолого-педагогічними засадами дослідження стали і теоретичні положення та технології реалізації системи контролю й оцінювання навчальних досягнень учнів на засадах компетентісного підходу, які представлені у роботах О. Овчарук, О. Онопрієнко, К. Пономарьової, Н. Пархоменко, Ю. Найди, А. Цимбалару, Р. Шияна та ін.

У цих працях зміст, методи оцінювання навчальних досягнень учнів розглядаються на основі зіставлення очікуваних результатів навчання з ієрархією його цілей, наголошується, що характер матеріалу, форма його презентації, засоби контролю і оцінювання мають передбачати високий ступінь самостійності школярів. Обґрунтовується важлива роль формувального оцінювання як складової сучасної системи оцінювання навчальних досягнень учнів.

Автори також послуговувалися вихідними положеннями наукових праць зарубіжних авторів: К. Брохі, Ж.К. Беко, М. Байрама, М. Барішнікова, І. Біма, К. Бейкера, П. Мехісто, В. Клімент-Фернандо, М. Малих, А. Щепілової й ін.; українських науковців: Т. Боднарчук, Н. Зайцевої, О. Карп'юк, І. Міщинської, Л. Мороз, Н. Нікольської, О. Першукової, С. Ситняківської, які досліджували проблему впровадження багатомовної освіти та визначили підходи до оцінювання багатомовної комунікативної компетентності учнів ін.

Ми знаємо із відгуків вчителів, що наш попередній посібник активно використовується в шкільній практиці. Сподіваємося, що посібник «Теорія та

практика формувального оцінювання в 3-4 класах початкової школи» також стане корисним не тільки для вчителів початкової школи, а й для методистів, студентів – всіх учасників процесу модернізації української освіти, які зацікавлені в творчому застосуванні сучасних технологій оцінювання, що стимулюють оціночну самостійність дітей і забезпечують їхню діяльність з планування та досягнення освітніх результатів високого рівня.

У доборі практичного матеріалу посібника ми спиралися на досвід вчителів, які ефективно використовують технології формувального оцінювання. Висловлюємо подяку вчителям школи № 82 імені Т.Г. Шевченка, гімназії № 153 імені О.С. Пушкіна м. Києва, поради яких слугували орієнтиром у процесі створення посібника.

З повагою Олена Фідкевич і Наталія Богданець-Білоskalенко

РОЗДІЛ І

ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

1.1. *Роль формувального оцінювання в процесі трансформації системи оцінювання навчальних результатів учнів початкової школи. Особливості оцінювання результатів навчання в 3-4 класах початкової школи.*

Формувальнеоцінювання – це не чергова модна тенденція розвитку сучасного українського освітнього простору, а вимога сьогодення, важлива складова компетентісно і особистісно орієнтованого навчання, при якому учні є активними учасниками процесу пізнання, під час якого враховуються їх особистісні цінності і освітні орієнтири в соціальному контексті.

Сучасне суспільство висуває нові вимоги до особистості, яка має усвідомлювати мету своєї діяльності, вмотивована до навчання впродовж всього життя, здатна до самостійного вирішення проблем і володіє для цього

певними знаннями; готова до співпраці з іншими людьми на принципах толерантного спілкування, соціально орієнтована.

Саме тому важливо вже в початковій школі формувати в учнів свідоме ставлення до навчання, уміння навчатися без зайвої опіки з боку батьків і вчителя, розвивати готовність брати на себе відповідальність; об'єктивно аналізувати свою діяльність і корегувати її результати; співпрацювати з однокласниками в групах, проектах, адекватно оцінюючи свій внесок у спільну роботу.

Наразі у педагогічній науці визначено пріоритет використання методів, які спрямовані на формування здатності учнів робити самостійний вибір, пов'язувати вивчене з практичним життям; враховують індивідуальність учня. Це завдання стосується і системи оцінювання, яка є важливою складовою управління якістю освіти. Результати оцінювання надають інформацію для визначення напрямків розвитку освіти, його відповідності запитам держави; вони є підґрунтям для взаємодії батьків, вчителів і учнів, метою якої є обговорення індивідуальних досягнень школярів, визначення умов, за яких навчальна діяльність буде найбільш результативною.

Система оцінювання за останні роки зазнала значних якісних змін відповідно до мети та умов сучасної освіти, зокрема і система оцінювання навчальних результатів учнів у початковій школі.

За Новим Державним стандартом початкової школи: «Метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [2].

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності.

До ключових компетентностей належать:

- 1) вільне володіння державною мовою;
- 2) здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- 3) математична компетентність;
- 4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- 5) інноваційність;
- 6) екологічна компетентність;
- 7) інформаційно-комунікаційна компетентність;
- 8) навчання впродовж життя;
- 9) громадянські та соціальні компетентності;
- 10) культурна компетентність;
- 11) підприємливість та фінансова грамотність.

Ці компетентності обумовлюють готовність і здатність учнів до самостійної ефективної діяльності в типових ситуаціях в різних сферах їх життя, свідоме ставлення до власної діяльності в соціальному контексті.

Об'єктивне визначення рівня сформованості ключових і предметних компетентностей є важливим завданням для вчителя. Утім сучасне оцінювання не зводиться лише до визначення рівня сформованості компетентності учня відповідно до очікуваних результатів. Це процес безперервного моніторингу індивідуального розвитку школярів, а система оцінювання – механізм проведення діагностико-розвивальної діяльності вчителя і учня як повноправних учасників освітнього процесу.

У Державному стандарті наголошується, що оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи здійснюється відповідно до її циклів (1–2 і 3–4 класи), що дає можливість враховувати вікові та психологічні особливості розвитку дітей, забезпечувати подолання розбіжностей у досягненнях, зумовлених готовністю до здобуття освіти.

У початковій школі система оцінювання – це поєднання формувального та підсумкового оцінювання.

Законодавчо і нормативно роль і місце формувального оцінювання, його взаємозв'язок із підсумковим оцінюванням визначені у «Законі про освіту», у концепції «Нова українська школа», у Державних стандартах початкової школи, методичних рекомендаціях МОН України, в яких формувальне оцінювання позиціонується як основний вид оцінювання.

Це положення конкретизується в наказах і листах МОН щодо впровадження формувального оцінювання, в яких висвітлено основні характеристики формувального оцінювання:

- формування впевненості в собі, у своїх можливостях;
- відзначення будь-якого успіху;
- акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках;
- діагностування досягнень на кожному з етапів навчання;
- адаптування освітнього процесу до можливостей дитини;
- запобігання виробленню страху помилки;
- виявлення проблем і вчасне запобігання їх нашаруванню;
- стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів[1].

У цих документах зазначається, що алгоритм діяльності учителя в 3-4 класах щодо запровадження формувального оцінювання залишається таким же, як і в 1-2 класах.

У 3-х класах експериментальних класах НУШ оцінювання здійснюється тільки вербально, та не передбачає балів, словесних суджень, позначок у класному журналі. У 4-х класах пілотного проекту НУШ також планується лише вербальне оцінювання.

Традиційно підсумкове оцінювання розглядають як стандартизований вид оцінювання, спрямований на результат (має на меті визначити рівень сформованості компетентностей учнів). Воно передбачає зіставлення навчальних досягнень учнів з конкретними очікуваними результатами навчання, визначеними освітньою програмою.

Формувальне оцінювання відображає нове осмислення навчального процесу, в якому учень/учениця поряд з учителем стає активним суб'єктом навчання, та передбачає відмову від жорсткої звітності та розвиток нових оціночних технологій. Формувальне оцінювання – індивідуалізований процес, який має для учня/учениці ціннісне значення і націлений передусім на підвищення ефективності навчання. Його головна мета – підтримка кожної дитини та створення мотивації до навчання.

На сучасному етапі розвитку системи оцінювання формувальне і підсумкове оцінювання не потрібно протиставляти, як сучасне і традиційне, тому що наразі підсумкове оцінювання розглядається у взаємодії із формувальним оцінюванням і навіть набуває його певних ознак, перетворившись із оцінювання навчання в оцінювання для навчання (основна характеристика формувального оцінювання). Фіксує функція підсумкового оцінювання актуалізується одночасно із діагностичною функцією.

У 3-4 класі початкової школи підсумкове оцінювання здійснюється наприкінці вивчення теми або певного обсягу матеріалу, а також наприкінці року (завершальне підсумкове оцінювання). Тематичне підсумкове оцінювання здійснюється вербально на основі діагностувальних робіт. Результати діагностувальних робіт мають синхронізуватися з результатами формувального оцінювання. Ці роботи є свідомством навчального прогресу учнів і можуть бути внесені до учнівського портфоліо.

Підсумкове завершальне оцінювання здійснюється на основі спостережень учителя, тематичного оцінювання учнів, матеріалів портфоліо. У 3-4-х класах, як і у 1-2-х його результати відображаються у «Свідомстві навчальних досягнень учня», що запроваджені у контексті реформи «Нова українська школа».

Свідомство складається з двох блоків: особисті досягнення та предметні компетентності, воно заповнюється двічі на рік. Оцінювання особистих досягнень проводиться в жовтні і в травні. Частина «предметні

компетенції»– заповнюється лише в травні в межах підсумкового оцінювання. Для оцінювання учнів у початковій школі пропонується система чотирьох рівнів оцінювання: «має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату з допомогою вчителя», «ще потребує уваги і допомоги».

Окрім зафіксованих навчальних результатів, що містяться у свідоцтві, вчитель має можливість додавати свої характеристики, про які прагне поінформувати батьків. У свідоцтві також може бути розміщений розгорнутий коментар вчителя для батьків з аналізом перспектив розвитку їхньої дитини.

Державна підсумкова атестація здобувачів початкової освіти в 4 класі здійснюється лише з метою моніторингу якості освітньої діяльності закладів освіти та/або якості освіти» (Стаття 12 закону «Про освіту»).

Таким чином, діагностична функція стає провідною у системі оцінювання навчальних результатів учнів початкових класів. Це стосується як формувального, так і підсумкового оцінювання.

Утім ці види оцінювання в початковій школі мають ще й формуючу, стимулюючу і мотивуючу функції. Навчальні досягнення і прогалини у процесі оцінювання не тільки діагностуються, але й аналізуються, визначаються причини, які виникли в їх підґрунті. Свідомий аналіз власних помилок та вироблення плану їх корекції вчить учнів долати труднощі у навчанні та мотивує їх до подальшого прогресу у навчанні.

Отже, формувальне оцінювання із інноваційної технології, яка використовувалася в експериментальних трансформувалося в основний вид оцінювання навчальних досягнень учнів, визнаний і закріплений у державних законах і нормативних документах як важливий чинник модернізації української освіти, в тому числі і початкової, вирішення завдання формування творчої особистості, здатної до саморозвитку і навчання впродовж усього життя, до ефективної діяльності в умовах швидкоплинного й інформаційно динамічного суспільства.

1. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>

[Наказ № 924 Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі](#)

[2. Наказ 1154 Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу.](#)

[3. Лист міністерства освіти щодо методичних рекомендацій для 3-х класів закладів загальної середньої освіти.](#)

Питання та завдання для самоконтролю

❖ У яких законах і нормативних документах закріплено використання формувального оцінювання, визначено його роль?

❖ Охарактеризуйте ознаки формувального оцінювання у порівнянні з підсумковим оцінюванням. Охарактеризуйте трансформацію підсумкового оцінювання, його зв'язок з формувальним оцінюванням.

❖ Символічним є порівняння формувального оцінювання з доглядом за квітами, діями садівника, які впливають на їхнє зростання. Розгляньте світлинки. Яка з них характеризує традиційний, а яка сучасний підхід до оцінювання?

2.2. Основні принципи і умови реалізації формувального оцінювання. Переваги ризику у процесі його запровадження.

Досвід зарубіжних і українських освітніх закладів доводить, що застосування формувального оцінювання є важливою умовою ефективного навчання, потужним інструментом для поліпшення його якості.

Основною умовою успішності його реалізації є створення психологічно комфортного навчального середовища для учня і вчителя, в якому ефективно розвиваються навички критичного і творчого мислення, надається можливість для особистого прогресу всіх учасників навчального процесу.

Особливості формувального оцінювання є результатом актуалізації принципів, на яких воно ґрунтується. Це як загальні дидактичні принципи, так і специфічні принципи, які є специфічними для формувального оцінювання, але в той же час корелюють з загальнодидактичними.

Серед загальних дидактичних принципів базовими для формувального оцінювання є:

Принцип гуманізації і демократизації як базовий ціннісний принцип сучасної освіти утворює ідеї рівності і вільного розвитку учнів в процесі навчання;

Принцип системності і комплексності передбачає цілісність організації процесу оцінювання учнів; врахування всіх етапів у процесі актуалізації в різних видів оцінювання; спільну цілеспрямовану діяльність всіх учасників освітнього процесу.

Принцип розвиваючого навчання ґрунтується на першочерговості інтересів та особистісних запитів учня у процесі навчання і спрямовує процес оцінювання на самостійну діяльність учнів, яка забезпечить активізацію когнітивних здібностей учнів, розвиток умінь планування своєї діяльності, досягнення результатів та їх корекції; умінь самооцінювання і взаємооцінювання.

Принцип виховного навчання забезпечує зв'язок між знаннями, навичками, уміннями і формуванням особистості учня/учениці, що знаходить відображення у змісті, організаційних формах і технологіях формувального оцінювання. Важливими напрямками виховного навчання в контексті реалізації моделі багатомовної освіти є розвиток умінь взаємодіяти в колективі, поваги до думки іншого, умінь толерантно спілкуватися, адекватно оцінювати свої можливості і результати.

Принцип індивідуалізації– це врахування в процесі оцінювання особливості типу сприйняття, індивідуального когнітивного розвитку, темпу навчання учнів; відсутність порівняння результатів навчання учнів, здійснення моніторинг навчальних успіхів кожної дитини окремо.

Принцип професійної компетентності означає готовність учителів до впровадження формувального оцінювання, забезпечення його зв'язку з іншими формами оцінювання. Вчитель має бути здатним до комплексної і зміни всієї системи оцінювання, переосмислення традиційних підходів до навчання, до опанування технології формувального оцінювання.

Принцип партнерства визначає характер стосунків між вчителями, учнями, їх батьками в процесі реалізації сучасних форм оцінювання на основі добровільного, рівноправного співробітництва. Цей принцип ґрунтується на взаємозв'язку системної діяльності вчителів з метою ефективної організації процесу контролю і оцінювання ; свідомої навчальної діяльності учнів та підтримуючої діяльності батьків.

Принцип партнерства особливо виразно проявляється у процесі формувального оцінювання, яке має переваги перед традиційними видами оцінювання як для учнів, так і для вчителів і батьків:

Формувальне оцінювання дозволяє учневі/учениці:

- самостійно визначати цілі навчання і планувати його результат;
- розвивати навички самооцінювання і взаємооцінювання;
- адекватно оцінювати свої результати;
- ефективно співпрацювати з учителем і однокласниками;

- проявляти ініціативу і творчість;
- відчувати себе успішним учнем/ученицею і рівноправним партнером/партнеркою вчителя в процесі навчання.

Формувальне оцінювання дозволяє вчителю:

- чітко формулювати освітні результати відповідно до поставлених конкретних цілей, які підлягають формуванню та оцінці у процесі спільної з учнями діяльності;
- трансформувати взаємодію з учнем на основі суб'єкт-суб'єктної діяльності;
- зрозуміти необхідність самоаналізу і постійного підвищення професійної кваліфікації;
- ефективно цілеспрямовувати і супроводжувати розвиток учня, сприяти його прогресу у навчанні;
- мати об'єктивну інформацію щодо навчальних досягнень учня, його труднощів у засвоєнні кожної теми;
- виробити реальний план подолання перешкод у процесі набуття учнем ключових і предметних компетентностей і відповідно до нього організувати свою роботу.

Формувальне оцінювання дозволяє батькам:

- зрозуміти цілі навчання дитини та об'єктивно оцінювати її можливості і результати;
- краще зрозуміти процес розвитку дитини, відстежувати та спрямовувати його;
- урахувати інтереси дитини у процесі навчання;
- активно долучатися до навчального процесу разом з дитиною;
- уникнути завої опіки над дитиною, розвивати її самостійність
- свідомо і результативно співпрацювати з учителем.

Отже, визначені переваги є спільними для всіх учасників навчального процесу. У тому випадку, коли учні, вчитель і батьки однаково розуміють цілі і результати навчання, усвідомлюють, на якому етапі навчання вони

знаходяться; здатні оцінити виконані ними дії, скорегувати їх; зрозуміти, чи досягнутий запланований результат відповідно до вироблених критеріїв. процес навчання стає більш якісним і ефективним.

Але досвід українських вчителів показує, що на шляху реалізації формуального оцінювання існують і певні ризики, які, як це не парадоксально, пов'язані із його перевагами.

- Впровадження формуального оцінювання потребує системних знань щодо його сутності, умов та принципів використання.
- Формуальне оцінювання неможливо запроваджувати частково, або фрагментарно. Воно здійснюється як цілісна технологія, яка визначає особливості побудови всього навчального процесу.
- Наявність різних підходів до визначення цілей навчання і критеріїв оцінювання учнів; критеріальне розмаїття.
- Обмеження творчої свободи вчителя вимогами жорсткого контролю з боку адміністрації закладу загальної середньої освіти, великою кількістю документації – з одного боку і відсутністю досвіду самого вчителя в організації етапів формуального оцінювання – з іншого.
- На стадії впровадження вчителем системи формуального оцінювання йому потрібно докласти чимало зусиль, аби принципи формуального оцінювання ефективно запрацювали у його педагогічній діяльності.
- Необхідність не тільки зміни технології, а й нового філософського осмислення процесу оцінювання як складової процесу навчання дітей, зміни традиційних уявлень про його роль і функції.
- Несприйняття батьками мети і нових форм оцінювання (До речі, все частіше лунають заклики до повернення традиційного оцінювання, хоча самі батьки у період навчання в школі нарікали на жорсткий контроль з боку вчителів).
- Учні, які звикли до постійної оцінки і нагороди за певні дії вдома, інколи сприймають відсутність оцінки.

Отже впровадження формуального оцінювання – це процес, у ході

якого учні, вчителі, батьки мають докласти певних зусиль для взаємодії, тому що результат – успішність учня – зростання професійної майстерності вчителя – гармонійні стосунки батьків із дітьми – можливий за умов синергії дій всіх учасників навчального процесу, у якому спрямовуючою має бути діяльність учителя. Учитель має знати і розуміти характерні для формувального оцінювання принципи його застосування, сприймати їх як певну цінність, репрезентувати і популяризувати ці принципи серед батьків; реалізовувати їх у навчальній взаємодії з учнями, опанувати основні прийоми формувального оцінювання на різних його етапах.

Проте впровадження формувального оцінювання як важливого елементу у процесі реформування української шкільної освіти буде ефективним за умови, якщо вчителі будуть дотримуватися єдиних принципів його застосування, які актуальні як для учнів 1-2, так і 3-4 класів, із тією різницею, що в другому циклі початкової освіти учні починають вже свідомо сприймати ці принципи, як певні правила, що не обмежують їх, а надають свободи для самореалізації.

Найважливішими принципами формувального оцінювання, якими має керуватися вчитель є:

- здійснення оцінювання як запланованої і ретельно продуманої складової частини процесу навчання;
- формулювання конкретних цілей та критеріїв оцінювання, повідомлення учням критеріїв і методів оцінювання перед виконанням роботи;
- зосередження на оцінюванні найбільш значущих результатів навчальної діяльності учнів;
- системне відстежування відповідності оцінки досягнень учнів цілям і результатам навчання;
- прагнення до простоти і ясності форм, методів, цілей процесу оцінювання для всіх учасників освітнього процесу;
- принцип ситуативності навчальної діяльності, тобто добір навчальних завдань з елементом новизни і непередбачуваності, орієнтованих на

життєвий досвід учнів 1–2 класів.

Мотивація учнів у процесі навчання також забезпечується дотриманням певних психолого-педагогічних умов формувального оцінювання, до яких відносяться:

- створення партнерських відносин між учителем і учнем, що стимулюють зростання досягнень, спрямованість на розвиток і підтримку учнів;

- відмова від конкуренції серед учнів, від складання рейтингів, нагород за правильно виконані завдання; пріоритет вербального заохочення;

- переключення ситуації конкуренції на ігрові види діяльності або проектну роботу (в 3-4 класах цей вид діяльності має бути активізований), що дає можливість відмовитися від різкої критики помилок, яка зумовлює негативні емоції;

- однакові вимоги й однакове ставлення до всіх учнів;

- відмова від негативних коментарів, розгляду оцінки як інструменту тиску на учня.

- оцінювання навчальних результатів учня, а не його особистості;

- акцент на позитивних результатах навчальної діяльності школяра;

- аналіз діяльності учня лише у порівнянні з його власними попередніми досягненнями. Неприпустимість будь-яких протиставлень учнів один одному;

- надання можливості учням удосконалити власну роботу.

Ці умови є важливими і у процесі взаємодії вчителя з батьками.

Учитель:

- сприяє встановленню партнерських відносин з батьками учнів із збереженням власної спрямовуючої функції у навчальному процесі;

- зосереджує увагу батьків на позитивних результатах діяльності дитини;

- не порівнює особистісні якості їх дитини з якостями чи її досягнення з досягненнями інших учнів;

- підтримує батьків у їх бажанні допомогти дитині подолати труднощі у навчанні, але застерігає від зайвої опіки, акцентуючи на важливості самостійної роботи учня;
- заохочує батьків залучатися до спільних навчальних проєктів, до створення портфоліо (за умови дозволу дитини).

Ефективна реалізація цих принципів і умов формуального оцінювання сприятимуть успішній співпраці вчителя й учнів і в підсумку покращанню якості освіти.

3. Державний стандарт початкової освіти.

[//https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti](https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti)

4. Нова українська школа <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ На яких загальних дидактичних принципах ґрунтується формувальне оцінювання?

- ❖ Які переваги для всіх учасників навчального процесу надає формувальне оцінювання?
- ❖ Які ризики можуть виникнути у процесі впровадження формувального оцінювання?
- ❖ Схарактеризуйте основні принципи формувального оцінювання.
- ❖ Розгляньте серію малюнків. Які ситуації відтворено на них? Яку б назву ви дали серії цих малюнків? До яких фокус-груп відносяться учасники процесу навчання на кожному малюнку? Яку роль вони виконують відповідно до завдань нової української школи?
- ❖ Чому принцип партнерства є важливим для ефективної реалізації формувального оцінювання?

Мета і основні принципи

Сутнісні ознаки формувального оцінювання

Формульне оцінювання ґрунтується на положеннях філософії конструктивізму (Ж. П'яже, Дьюї, Дж. Брунер, Н. Хомський), когнітивної психології (Л. Виготський), концепції *Mastery of learning* (Б. Блум).

Прогресивний характер конструктивістського підходу в галузі освіти полягає в тому, що навчання розглядається як участь у контексті наближеної до життя діяльності, а контрольні-оціночні процедури – як частина процесу отримання пізнавального досвіду.

Конструктивістський підхід передбачає, що навчальні результати учіння мають особистісний характер. Про успішність навчання свідчить здатність школярів демонструвати концептуальне розуміння засвоєного навчального матеріалу та застосовувати його на практиці.

Безпосередньо термін «формувальне оцінювання» запровадили англійські вчені П. Блек і Д. Уільям. Вони розглядали оцінювання як усі дії вчителя та його учнів в оцінюванні самих себе, що забезпечують отримання інформації, використовуючи зворотний зв'язок для корекції процесу навчання.

Таким чином, формувальне оцінювання являє собою частину навчального циклу і розуміється як систематичне інтерактивне оцінювання учнівського прогресу, тобто оцінювання, що відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників навчального процесу.

Формувальне оцінювання називають оцінюванням для навчання. Воно дає вчителю й учню інформацію, на підставі якої вони приймають рішення, як покращувати навчання і розкривати потенціал дитини.

Отже, мета формувального оцінювання – покращувати якість навчання, а не забезпечувати підставу для виставлення оцінок. У початковій школі

рекомендується не використовувати бали для цього виду оцінювання. Техніки формувального оцінювання визначаються контекстом: потребами та особливостями учнів і завданнями дисциплін, що вивчаються. Те, що добре працює в одному класі, не завжди є доцільним для іншого учнівського колективу.

Формувальне оцінювання передбачає автономію, свободу і достатній професіоналізм учителя, оскільки саме він вирішує, що оцінювати, яким чином, як реагувати на інформацію, отриману в результаті оцінювання.

Завдяки активній участі дітей у процесі оцінювання вони глибше занурюються в матеріал і розвивають навички самооцінювання, зростає їхня навчальна мотивація, оскільки вони бачать зацікавленість учителя, який прагне допомогти їм стати успішними в навчанні.

Вчитель також працює більш спрямовано на ефективність навчання, адже він ставить перед собою питання: «Яке практичне значення мають знання і вміння, які прагну дати своїм учням?»; «Як я можу з'ясувати, чого вони навчилися на уроці, впродовж вивчення певної теми?»; «Як я можу допомогти їм вчитися краще?». Якщо вчитель, відповідаючи на ці питання, працює в тісному контакті з учнями, він удосконалює свої педагогічні вміння і доходить нового розуміння своєї діяльності.

Діяльність вчителя та учнів у процесі формувального оцінювання можна представити у вигляді такої послідовності дій:

- остановка об'єктивних і доступних для дітей навчальних цілей та вироблення критеріїв оцінювання;
- забезпечення ефективної рефлексії учнів;
- створення ефективного зворотного зв'язку;
- забезпечення активної участі учнів у процесі навчання;
- корегування процесу навчання з метою покращення результатів спільної діяльності учня і вчителя.

Для кожного уроку чи теми вчитель визначає цілі навчання і критерії оцінювання успішної діяльності учнів, які обов'язково узгоджуються з ними.

На основі спостережень, бесід з учнями, аналізу їхніх робіт, результатів виконаних завдань збирається інформація, яка дає вчителю змогу визначити невідповідність між реальними досягненнями учнів і цілями навчання.

---

5. Inside the Black Box : Raising Standards through Classroom Assessment / Paul Black, Dylan Wiliam // Phi Delta Kappan. – 1998. – Vol. 80, No. 2 (October). – PP. 1–12.

Учителю початкової школи при спілкуванні з учнями та їхніми батьками про навчальну діяльність слід користуватися виключно позитивно спрямованими твердженнями: «У подальшому нам потрібно приділити

увагу...», «необхідно додатково попрацювати...», «треба спрямувати наші зусилля у напрямку...» тощо.

Формувальне оцінювання передбачає двосторонній рівноправний діалог між учнем і вчителем. Вже у початковій школі учням пропонується самим інтерпретувати результати навчання відповідно до визначених критеріїв з урахуванням здатності учнів початкової школи до рефлексії, зумовленою віковими і психологічними особливостями.

Учитель повинен цілеспрямовано працювати над розвитком здатності до рефлексії в учнів, тому що у дітей 1–2 класів вона ще недостатньо сформована. Саме тому вчитель має спонукати їх до рефлексії за допомогою запитань: «Що нового ти дізнався/дізналась на уроці?», «Що тебе найбільше зацікавило?», «Чи сподобалося тобі працювати у групі?», «Що б ти хотів(ла) розказати батькам після цього уроку?».

Формувальне оцінювання передбачає постійний зворотний зв'язок між учителем й учнем, завдяки якому дитина одержує інформацію про орієнтири свого розвитку у навчанні, разом з учителем планує цілі та аналізує результат своєї діяльності на доступному для себе рівні початкової школи. В результаті зворотного зв'язку вчитель підтримує учнів у навчанні з метою подолання труднощів при засвоєнні матеріалу та подальшому поступі.

Тільки-но учень просувається у процесі навчання, обираються нові цілі навчання, тим самим підтримується цикл формуючого оцінювання.

Якщо цей підхід інтегрується в щоденну навчальну роботу, яка відбувається в класі, комунікаційний механізм, що зв'язує вчителя з учнями, стає більш дієвим й ефективним.

Важливими елементами процесу формувального оцінювання є самооцінювання і взаємооцінювання.

Здатність адекватно оцінювати себе й аналізувати наслідки своїх вчинків, своєї діяльності необхідно розвивати з перших днів навчання дитини у школі. Формування правильної самооцінки (не завищеної і не заниженої) у молодших школярів залежить передовсім від успішності у навчанні і ставленні учителя до нього як особистості. Молодші школярі потребують оцінки не стільки результату, скільки процесу навчання. Зусилля дитини, її старання не повинні залишатися поза увагою вчителя. Кожен учень має власний стиль і темп навчання. Ставлення до дітей як до талановитих, успішних особистостей допомагає їм у навчанні.

Самооцінка – це підґрунтя для розвитку самостійності учнів та їхньої впевненості у власних силах. Учень поступово буде вчитися не залежати тільки від зовнішніх оцінок своєї діяльності, оцінювати власну компетентність, спокійно реагувати на аналіз учителем своєї навчальної

діяльності. Коли учні володіють навичками самооцінювання, то питання про надійність та адекватність оцінки не виникає.

Формувальне оцінювання передбачає також взаємооцінювання – оцінювання учнями результатів роботи один одного. Проте треба враховувати, що на початку шкільного навчання в учнів ще не сформована культура взаємного оцінювання. Діти цього віку охоче критикують однокласників, самих себе вони оцінюють переважно позитивно, не враховуючи свої реальні навчальні досягнення.

Учитель має наполегливо формувати культуру взаємооцінювання, яке має ґрунтуватися не на критиці однокласників, а на виявленні їхніх найбільших досягнень.

Етап коригування діяльності разом з учнями у першому класі, враховуючи психолого-вікові особливості учнів на основі аналізу помилок не здійснюється. У першому класі вчитель акцентує увагу перш за все не на навчальних прогалинах, а на досягненнях. Системних ознак робота з аналізу помилок починає набирати у 2-му класі.

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ *Хто запровадив термін «формувальне оцінювання»?*
- ❖ *Чому формувальне оцінювання називають оцінюванням для навчання?*
- ❖ *Назвіть та стисло охарактеризуйте основні етапи формувального оцінювання.*
- ❖ *Визначте роль самооцінювання у процесі формувального оцінювання.*

Основні принципи та умови реалізації формувального оцінювання

Розробка моделі формувального оцінювання – одне з актуальних завдань, як окремого учителя, так і педагогічного колективу школи.

Міністерство освіти та науки України спільно з провідними фахівцями у галузі методики навчання у початковій школі підготувало методичні рекомендації, які допоможуть учителям реалізації формувального оцінювання [1]. Втім модель формувального оцінювання не може бути нав'язана «згори».

---

1. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.

У процесі формувального оцінювання вчитель сам визначає етап, на якому знаходяться учні і напрямок, в якому вони мають розвиватися, шляхи досягнення необхідного рівня навчання; техніки і прийоми, які він буде використовувати. Орієнтирами при цьому слугуватимуть особливості учнівського колективу та індивідуальні вподобання самого учителя.

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ Чому модель формувального оцінювання не може бути нав'язана вчителю «згори»?
- ❖ Охарактеризуйте принцип ситуативності навчальної діяльності учнів.
- ❖ Чому вчитель має акцентувати увагу на позитивних результатах навчальної діяльності школярів?
- ❖ Чи використовуються у процесі формувального оцінювання рейтинги навчальних досягнень учнів? Обґрунтуйте свою відповідь.

ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ТА ВИРОБЛЕННЯ КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Постановка цілей уроку. Таксономія Б. Блума

Важливим етапом і одночасно умовою ефективної реалізації формувального оцінювання є постановка цілей уроку, або цілепокладання.

Цілі уроку мають бути об'єктивними, сформульованими з позиції очікуваних результатів, доступними та досяжними, мати чіткі терміни виконання. Чим конкретніше будуть представлені цілі, тим краще учень розумітиме, що йому потрібно зробити для їх успішного виконання. Цілі уроку повинні представлятися вчителем на його початку у вигляді настанови, що спрямовуватиме спільну діяльність вчителя з учнями.

Учитель записує цілі на дошці або ж представляє у вигляді малюнків, світлин (для учнів 1 класу). При підбиванні підсумків уроку вчитель має повернутися до цілей уроку і спільно з учнями визначити рівень їх досягнень.

Чітко визначені цілі допомагають вчителю:

– розробити зміст навчального матеріалу, обрати ефективні методи навчання;

– свідомо спрямовувати спільні з учнями зусилля на досягнення цілей навчання;

– об'єктивно визначити, чи навчилися діти того, що планувалося.

Цілі уроку складаються з урахуванням певних чинників:

– вимог освітньої типової програми та Державного стандарту;

– теми уроку;

– місця уроку в системі уроків з даної теми;

– рівня знань і сформованості вмінь учнів.

Передбачається, що цілі формуються не тільки з позиції вчителя, а й з позиції учня, тому навіть у першому класі потрібно активно підключати дітей до цієї діяльності, надавати їм можливість брати участь в обговоренні цілей уроку, самим визначати те, про що вони хочуть дізнатися на уроці з цієї теми.

Безумовно, спочатку першокласникам буде складно визначити цілі уроку, але поступово залучення їх до цієї роботи дасть плідні результати.

Реалізація конкретних навчальних цілей відбувається через діяльність учня, саме тому при їх формулюванні доцільно використовувати таксономію, запропоновану Б. Блумом 1956 року. (Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals)

Таксономія у перекладі з грецької означає «розміщення у порядку»; «закон».

Таксономія репрезентує шість категорій когнітивних цілей низького та високого рівня в їх ієрархічній послідовності: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінювання.

Вчитель має навчити учнів не тільки осмислювати навчальний матеріал, а й оперувати ним (аналізувати, порівнювати, доводити власну думку, оцінювати, застосовувати у нових ситуаціях, створювати нове). Таксономія Бенджаміна Блума допомагає вчителю організувати навчальний процес, застосовуючи систему вправ та завдань за різними рівнями когнітивної складності.

Знання – перша базова категорія цілей навчання, тому що запам'ятовування інформації є важливим підґрунтям для більш складних когнітивних процесів. Усі цілі, які стосуються цього рівня, формуються в термінах механічного відтворення вивченого матеріалу.

Розуміння базується на трансляції інформації (від конкретного до абстрактного); її інтерпретації та перенесенні. Щоб продемонструвати рівень розуміння, учні повинні викласти навчальний матеріал своїми словами.

Рівень *застосування* передбачає, що дитина може застосовувати знання в ситуації, що є відмінною від тієї, у якій вона отримувала це знання.

Аналіз націлений на виявлення зв'язків між частинами навчальної інформації і принципів її організації. На рівні аналізу учні спроможні розділити вивчений матеріал на окремі складові, зіставити їх, визначити їх взаємозв'язок.

Категорія *синтезу* означає вміння поєднувати елементи знання з метою створення нового цілого.

Оцінювання передбачає вміння оцінювати певний навчальний матеріал відповідно до чітко визначених критеріїв. Учні демонструють власне ставлення до одержаної інформації, роблять змістовні оціночні судження щодо неї.

Кожен рівень мисленнєвої діяльності містить запитання, які допоможуть вчителю орієнтуватися у визначенні цілей навчання.

Таксономія Б.Блума

Питання та завдання для самоконтролю

❖ *Закінчить речення: «Чітко визначені цілі допомагають вчителю...».*

❖ Назвіть чинники, які впливають на постановку цілей.

❖ Які категорії цілей відносяться до низьких, а які – до високих. На чому ґрунтується цей розподіл?

❖ Охарактеризуйте практичне значення таксономії Блума для визначення цілей навчання у процесі формувального оцінювання.

Афективні та психомоторні цілі

Таксономія Блума визначає не тільки когнітивні цілі, а й цілі формування емоційно-особистісного ставлення до навколишнього світу (афективні цілі) та психомоторні цілі. Такий розподіл дає вчителю можливість визначати цілі спільної з учнями діяльності у роботі з навчальним матеріалом та створювати умови для об'єктивного оцінювання.

Афективна сфера за Блумом вміщує сукупність освітніх цілей, які відносять до афектів (емоцій), що проявляються у поведінці та належать до мотивації, інтересу та цінностей. Афективні цілі виражаються через сприймання, нахили, здібності, інтереси, почуття, ставлення, осмислення.

Цілі психомоторної сфери спрямовані на розвиток різних видів моторної діяльності та нервово-м'язової координації (навички письма, мовленнєві навички, фізичні, трудові тощо).

Афективні цілі	Психомоторні цілі
Сприйняття певної діяльності	Прості дії у відповідь на стимул
Поява ініціативи щодо окремих дій	Складні дії на основі комбінації простих
Зацікавленість, позитивна оцінка цілеспрямованих, систематичних дій у певній сфері	Свідомі дії
Демонстрація стійкого інтересу до певної діяльності	Засвоєння базових дій у певній сфері, поєднання їх у комплекси
Визнання діяльності як особистісно цінної	Самовираження у самостійній діяльності

Когнітивні, афективні та психомоторні цілі не є дискретними, не пов'язаними одиницями. Афективні та психомоторні реакції не існують

ізолювано від когнітивних. Наприклад: «Я не дуже добре читаю, і мені не подобається читати, тому я буду уникати цих занять», «Я впевнено відчуваю себе у школі, і мені подобається ходити до школи. Я буду із задоволенням ходити до школи».

Врахування взаємодії і взаємовпливу всіх видів цілей особливо важливе для учнів початкової школи, отже завдання вчителя – створити таку ситуацію на етапі формулювання цілей, при якій би цілі відповідали особистісним цінностям дитини цього віку, її психолого-віковим особливостям. Саме тому у початковій школі цілі ставляться у вигляді проблемних, цікавих для дитини запитань, орієнтованих на її життєвий досвід.

Українськими вченими, методистами у контексті реформи «Нова українська школа» були розроблені модельні програми 1, які пропонують вчителям формулювати не тільки цілі уроку, але й цілі тижня, що ґрунтуються на інтеграції предметів. Деякі вчителі практикують і постановку цілей місяця. Така робота потребує системного кропіткого планування, проте вона дає свої результати.

Визначивши стратегічні цілі та цілі конкретних уроків, педагог має змогу зважено планувати процедуру уроку, ефективно розподіляти час, більш системно використовувати навчальні матеріали та завдання.

У модельних програмах цілі формулюються за допомогою проблемних запитань. Так, наприклад з теми «Я – школяр» пропонуються орієнтовні проблемні/дослідницькі запитання, які мотивують дитину до навчальної діяльності.

- *Навіщо мені ходити до школи? / Що я очікую від шкільного життя?*
- *Хто я? Хто мої однокласники?*
- *Як мені безпечно дістатися до школи й повернутися додому?*
- *Що покласти у шкільний ранець?*

Див. Модельні програми пілоту НУШ на сайті МОНУ

Таким чином вже на етапі цілепокладання формуються когнітивні навички високого порядку, як наприклад критичне мислення.

Спільна робота з формулювання цілей уроку, особливо в початковій школі, має синергетичний характер, вона активізує когнітивну сферу у сукупності з емоційною, ціннісною та діяльнісною сферами.

Наприклад, на початку вивчення теми «Органи чуття» учитель може запропонувати дітям провести експеримент: по черзі заплющити очі, затулити вуха, ніс і зробити висновок, яку роль відіграють ці органи чуття у їх повсякденному житті.

Емоційна актуалізація цієї теми може відбуватися за допомогою віршованих рядків, наприклад:

Не просто слухати, а чути.
Не просто дивитися, а бачити.
Не просто відповідати, а міркувати.
Дружно і плідно працювати.

Учні аналізують зміст цих рядків і роблять висновок, яка відмінність між «слухати» і «чути», «дивитися» і «бачити», «просто відповідати» і «міркувати», як розуміння цієї відміни допоможе їм у навчальній діяльності.

Актуалізацію та постановку цілей навчальної діяльності з урахуванням афективної сфери доцільно проводити на основі роботи з різними візуальними матеріалами, наприклад, репродукціями картин.

Так, під час вивчення правил спілкування етап формулювання цілей діяльності доцільно почати з демонстрування картини К. Білокур «Портрет племінниць» та постановки таких питань:

1. Роздивіться уважно репродукцію картини Катерини Білокур. Опишіть своє перше враження від неї.

3. Хто зображений на картині? Які дії виконують дівчатка?

4. Чи подобається дівчатам те, що вони роблять? Поясніть свою думку.

5. Чи можна назвати ставлення дівчат одна до одної доброзичливим, приязним? Які деталі про це свідчать?

6. Які правила спілкування відомі вам? Які з них особливо важливі для вас?

7. Пофантазуйте, про що розмовляють дівчатка, які зображені на картині Катерини Білокур. Розіграйте

уявний діалог, спираючись на сюжет картини та дотримуючись правил спілкування, які ви назвали.

У процесі цієї роботи включається і когнітивна, і афективна, і психомоторна сфери діяльності. Такий комплексний підхід до постановки цілей формує подальший ефективний результат навчання.

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ Дайте визначення афективних і психомоторних цілей.
- ❖ Чи є правильним твердження: «Когнітивні, афективні та психомоторні цілі є дискретними, не пов'язаними одиницями»? Відповідь обґрунтуйте.
- ❖ Прокоментуйте твердження: «Спільна робота з формулювання цілей уроку, особливо в початковій школі, має синергетичний характер».

❖ Чи вважаєте ви доцільною постановку цілей тижня та місяця? Відповідь обґрунтуйте.

Таксономія Л.Андерсона і Д. Кратвола. Конструктор навчальних цілей

2001 року Л. Андерсон і Д. Кратвол запропонували оновлену версію таксономії Б. Блума. Як і версія Б.Блума, ця таксономія має шість рівнів когнітивної сфери.

У модифікованій таксономії відсутній рівень синтезу, а найвищим рівнем є не оцінка, а створення. Кожна категорія когнітивних цілей представляється системою певних дій учня, які виконуються через завдання і формулюються за допомогою дієслів.

Створити таку ж піраміду тільки піраміду андерсона і кратволяю **знання, розуміння, використання, аналіз, оцінювання, створення.**

Модифікація Л. Андерсона і Д. Кратвола більше орієнтована на творчу парадигму. Для її розробників пріоритет творчого мислення як складніша форма інтелектуальної діяльності превалює над критичним мисленням. Безумовно, творча діяльність вимагає критичного мислення, проте не завжди особистість, яка вміє критично мислити, здатна до створення нового.

Саме тому пропонуємо конструктор навчальних цілей, розроблений на основі таксономії Л.Андерсона і Д. Кратвола, який стане у нагоді вчителю при визначенні як цілей уроку, так і конструюванні компетентно-орієнтованих завдань.

У цьому конструкторі надаються не тільки дієслова для формулювання цілей, а й приклади питань для учнів початкової школи як найбільш оптимальної форми постановки цілей для учнів початкової школи.

Конструктор навчальних цілей

Категорії навчальних цілей	Діяльність учнів	Дієслова для формулювання цілей та конструювання завдань	Орієнтовні питання
Знання	запам'ятовує і відтворює навчальний матеріал	назвіть, повторіть, перекажіть, розкажіть, опишіть, перерахуйте тощо	Що ви запам'ятали? Хто є головним героєм цих подій? Де це відбулося? Коли сталася подія? Скільки предметів ви бачите? Який цей предмет? Які його ознаки?
Розуміння	опановує і перетворює навчальний матеріал	поясніть, роз'ясніть, знайдіть, визначте, змініть, оберіть, доберіть приклади,	Яке ваше ставлення до цієї події? Як передати це іншими словами? Що ви обрали? Яка головна думка

		побудуйте тощо	цього твору? Які приклади ви можете навести?
Використання	використовує отримані знання у нових ситуаціях	використайте, виконайте завдання за допомогою..., розширте, складіть, розробіть, сплануйте дії у відповідності до...	Чим це може бути вам корисно? Де це можна використати? Якою інформацією можна доповнити вашу розповідь? За яким планом ви будете діяти? Які знання допоможуть вам у виконанні завдання?
Аналіз	розподіляє інформацію на складові частини, встановлює взаємозв'язки	проаналізуйте, порівняйте, встановіть зв'язок, визначте відмінність, розподіліть	Що вам подобається, а що ні? На які групи розділите? За якими ознаками? Які основні риси? Що спільного, а що відмінного? З чого складається? Як побудовано?
Оцінка	оцінює інформацію згідно з визначеними критеріями	висловіть свою думку, дайте оцінку, аргументуйте свою відповідь, надайте докази	Що ви думаєте з приводу цієї події? Ця думка правильна чи помилкова? Які докази ви наведете? Які переваги і недоліки? Що порадите?
Створення	створює на основі отриманих знань новий продукт	створіть, перетворіть (текст, схему, малюнок), запропонуйте свій варіант, переформатуйте, сформулюйте, систематизуйте, підготуйте розгорнуту відповідь, напишіть твір	Яке рішення ви приймете? Які правила поведінки ви б запропонували своїм друзям? Який варіант фіналу казки ви запропонуєте? Яку думку ви хочете довести у своєму творі? Якби ви були героєм казки, що б ви зробили?

У процесі формулювання запитань доцільно використовувати методичний прийом, який має назву «Ромашка Блума». Це малюнок квітки з шести пелюсток відповідно до шести типів питань.

Прості питання – питання, відповідаючи на які потрібно назвати факти, пригадати і відтворити певну інформацію (*Що? Коли? Де? Як?*).

Уточнювальні питання. Мета їх – уточнити смисл або процес навчальної діяльності (*Ти вважаєш, що...? Тобто ти сказав, що...? Ти бачиш це так...?*) Уточнювальні питання свідчать про реакцію учнів на незнайому, нову для них ситуацію (*Чи правильно це? А так можна? Як потрібно?*) Іноді

такі питання ставлять, аби одержати додаткову інформацію (*А що ще? А як саме?*)

Інтерпретаційні (пояснювальні) питання спрямовані на пошук зв'язків між фактами, визначеннями та цінностями (*Чому, на вашу думку..? Як ви вважаєте, у чому причина того, що..?*) Але, якщо учень знає відповідь на питання: «Чому птахи восени відлітають у вирій?», – воно перетворюється на просте питання.

Творчі питання містять елемент прогнозу, припущення. (*Що змінилося б у світі, якби люди перестали мріяти? Що могло б змінитися у житті героя оповідання, якщо б він змінив своє рішення?*)

Оцінювальні питання. Ці питання ґрунтуються на кореляції нової інформації з особистісною оцінковою системою учня і передбачають вироблення певних суджень на зразок: добре чи погано, правильно чи неправильно, згідно з визначеними учнями критеріями. (*Чи згодні ви з рішенням героя оповідання? Чим схожі, а чим відрізняються ці події?*)

Практичні питання спрямовані на застосування знань учнів, вони дають можливість вирішувати проблемні питання, ситуації (*А як би ви поведилися у цій ситуації? А як це можна використати? Що можна зробити з ...?*).

На початковому етапі, коли необхідно показати учням приклади, способи роботи з «Ромашкою Блума», питання формулює сам учитель. Варіант, коли діти самостійно ставлять запитання потребує від них певної підготовки та досвіду.

Використання цієї системи запитань є корисним не тільки для вчителя. Дітям також подобається працювати з «ромашкою питань». Поступово вони починають розуміти їхню ієрархію: від простих до складних, які потребують аналізу, оцінки та практичного використання інформації.

Питання та завдання для самоконтролю

❖ *На що орієнтована модифікація таксономії Л. Андерсона і Д. Кратвола?*

❖ *Доведіть або спростуйте твердження: «Творча діяльність вимагає критичного мислення, проте не завжди особистість, яка вміє критично мислити, здатна до створення нового».*

❖ *Коли і для чого доцільно використовувати методичний прийом «Ромашка Блума»?*

Стратегії критичного мислення на етапі цілепокладання

Практика вчителів доводить, що вже на етапі цілепокладання доцільно використовувати стратегії критичного мислення, які допоможуть учням свідомо визначити цілі своєї навчальної діяльності.

Серед них найефективнішими у процесі постановки цілей:

- створення проблемної ситуації;
- «мозковий штурм»;
- «гронування» («асоціативний куш»);
- «знаємо – хочемо дізнатися – дізналися».

Створення проблемної ситуації

Мета створення проблемної ситуації – збудити дітей емоційну реакцію здивування, поставити їх перед необхідністю вирішити певне питання. Для цього потрібно запропонувати учням порівняти суперечливі факти, теорії чи точки зору або зіставити різні думки учнів проблемним питанням чи практичним завданням.

Етапи стратегії:

- *створення проблемної ситуації;*
- *усвідомлення її суті (смислу протиріччя);*
- *формулювання навчальної проблеми;*
- *визначення цілей діяльності на шляху вирішення проблеми.*

Так, наприклад, вчитель ставить мету – навчити дітей використовувати правила безпечної поведінки під час дороги в школу і додому. Для досягнення цієї мети на етапі цілепокладання він може запропонувати учням послухати діалог двох друзів:

- Привіт, Петрику? Куди це ти так поспішаєш? – питає Тарас.
- Додому поспішаю. Треба годувати мого песика.
- Не поспішай. Будь уважним. Попереду дорога.
- Я знаю правила. Треба йти на зелене світло.
- І все?
- Звичайно. А що ж іще?

Питання вчителя:

- Чи знає Петрик, як безпечно переходити дорогу?
- Як би ви відповіли на питання Петрика?
- Чим розмова двох друзів важлива для вас?

«Мозковий штурм»

На етапі цілепокладання ця стратегія використовується для збирання найбільшої кількості ідей, фактів з метою самостійного визначення цілей подальшої роботи.

«Мозковий штурм» активізує мислення учнів, допомагає їм розкритися у вільному спілкуванні, самостійно визначити напрям своєї діяльності. Під час мозкового штурму висувається якомога більше ідей, приймаються всі ідеї, висловлювання учнів не критикуються. Учитель записує всі їхні висловлювання, навіть найсуперечливіші. Жодна ідея не може бути поганою.

Під час мозкового штурму вчитель ставить запитань учням, але після висунування всіх ідей, допомагає дітям їх класифікувати.

Етапи стратегії:

- оголошення теми
- висунування ідей щодо напрямків розгляду цієї теми
- запис на дошці всіх запропонованих ідей
- аналіз ідей
- вибір найкращих ідей.

Наприклад, учитель записує на дошці тему «Мої вподобання» і пропонує учням висунути ідеї щодо їхньої діяльності на уроці: «Що ми будемо обговорювати на уроці?» На основі кращих ідей формулюються цілі уроку.

«Грунування» («Асоціативний куш»)

Ця стратегія спонукає учнів вільно розмірковувати, відкрито висловлювати свої думки з певної теми. На етапі цілепокладання вона особливо доцільна, оскільки актуалізує емоційну сферу учня, його асоціативне мислення.

Етапи стратегії:

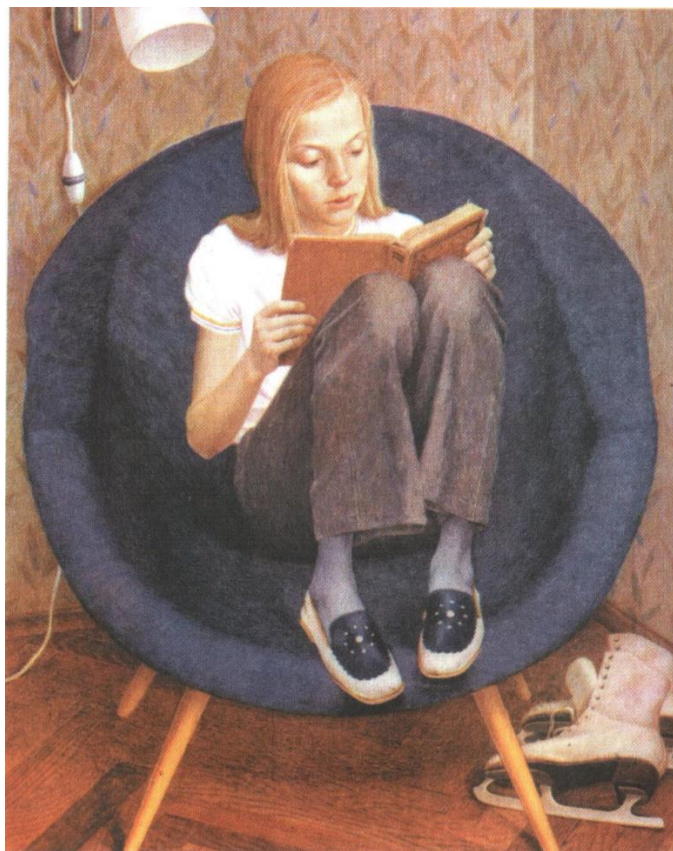
- представлення теми
- запис слів та фраз з цієї теми, що спадають дитині на думку

- встановлення зв'язків між цими словами і фразами
- визначення на основі асоціацій цілей навчальної діяльності.

Наприклад, вчитель оголошує тему тижня «Спорт» і записує всі учнівські асоціації. Афективна сфера у цьому випадку активно взаємодіє з когнітивною сферою – в результаті школярам легше визначитися з цілями своєї діяльності впродовж роботи над цією темою.

Тему можна актуалізувати за допомогою ілюстрацій, фотографій, репродукцій картин.

Так, наприклад, на етапі ціле покладання теми «Мої улюблені книжки» можна запропонувати дітям записати асоціації, які у них виникли при спогляданні картини В. Хабарова «Портрет Міли».

«Знаємо – хочемо дізнатися – дізналися»

Цю стратегію можна використати як на етапі цілепокладання, так і для структурування уроку. Під час втілення стратегії цілі і результати навчання пов'язуються у цілісну систему: учні пригадують відоме, ставлять запитання з метою одержати нову інформацію, закріплюють свої знання.

Етапи стратегії:

- оголошення теми
- створення таблиці на дошці чи на великому аркуші паперу

Що відомо?	Про що хочемо дізнатися?	Про що дізналися?

- обговорення інформації, яка має бути розміщена у таблиці
- заповнення стовпчиків таблиці на основі висунутих ідей учнів.

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ Доведіть доцільність використання стратегій критичного мислення на етапі цілепокладання?
- ❖ Чим стратегія «мозковий штурм» відрізняється від стратегії «групування»?
- ❖ У чому полягає мета створення проблемної ситуації на етапі цілепокладання?
- ❖ Проілюструйте використання однієї зі стратегій критичного мислення на етапі цілепокладання прикладом зі своєї педагогічної практики.

Вироблення критеріїв оцінювання

Етап вироблення критеріїв є невід'ємною частиною процесу формульовального оцінювання. Він пов'язує етап цілепокладання з етапом оцінювання результатів діяльності учнів у систему, яка спрямована на свідоме планування та об'єктивне оцінювання учнем своєї роботи впродовж певної теми.

Спільна розробка критеріїв, як і вироблення цілей сприяє позитивному ставленню до оцінювання і підвищує відповідальність за навчальний результат.

Основні принципи вироблення критеріїв у процесі формульовального оцінювання

1. Критерії оцінювання ґрунтуються на цілях навчання та корелюють з очікуваними результатами навчання учнів.

2. Критерії оцінювання доцільно розробляти разом з учнями.

1. Учитель озвучує критерії оцінювання до початку виконання завдання та наочно представляє їх на дошці.

2. Критерії оцінювання повинні бути зрозумілими для учнів. Чітко та конкретно сформульовані критерії сприяють свідомому досягненню учнем поставлених цілей навчальної діяльності.

3. Зміст критеріїв треба викладати зрозумілою і доступною для учнів мовою.

4. Вчитель має звертати увагу учнів на критерії оцінювання впродовж роботи над темою.

5. Вчитель оцінює виконану роботу учня тільки на основі визначених критеріїв.

Наведемо приклади формулювань критеріїв:

1. Чи правильно розподілені слова у групи за значенням та питаннями?
2. Чи правильно розміщено об'єкт на площині у відповідності до завдання: лівіше, правіше, вище, нижче?
3. Чи відтворені графічні знаки точно за зразком?
4. Чи дотримувався кожен з вас домовленостей під час роботи у групі?
5. Чи зміг навести докази на користь свого твердження?

Критерії оцінювання готуються вчителем заздалегідь, а потім представляються учням. Учитель може дати завдання учням у парах чи групах обговорити критерії оцінювання. За підсумками озвучених критеріїв спільно зі школярами вчитель обирає пріоритетні критерії.

Алгоритм спільної з учнями розробки критеріїв

1. Оголошення теми уроку.
2. Визначення цілей діяльності.
3. Спрямування діяльності учнів на вироблення 2-3 критеріїв, за якими оцінюватиметься робота на уроці.
4. Запис на дошці критеріїв, запропонованих учнями.
5. Вибір пріоритетних критеріїв та розміщення їх за ступенем важливості.
6. Здійснення зворотного зв'язку з метою переконатися, чи правильно учні зрозуміли критерії оцінювання.

Наведемо приклад відповідності цілей критеріям.

Цілі діяльності:

Прочитати текст і розповісти про описані в ньому події.

Зробити висновок щодо поведінки головного героя під час цих подій.

Підтвердити свій висновок фактами із тексту.

Критерії:

Чи зміг учень відповідно до тексту розповісти про події, які в ньому описані?

Чи зробив учень висновок? Чи відповідає висновок тексту?

Чи були наведені факти, які підтверджують висновок?

Оцінювання робіт проводиться тільки у відповідності з виробленими критеріями оцінювання. Недоліки роботи, які не визначені критеріями, не враховуються. Однак вчитель може звернути увагу дитини на можливість покращення її роботи.

Наприклад, критерії до твору «Мій домашній улюбленець».

1. Твір про домашнього улюбленця повинен складатися з шести речень.
2. У тексті має бути описаний його вигляд та характер.
3. Наприкінці твору треба висловити своє ставлення до домашньої тварини.
4. Твір має бути доповнений малюнком домашнього улюбленця.

Після перевірки твору вчитель під час бесіди з учнем аналізує тільки результати, досягнуті відповідно до критеріїв. Недоліки роботи треба характеризувати через позитивне ставлення до діяльності учня загалом:

«Мені було цікаво читати твою роботу. Я уявила, як виглядає твій песик. З твого опису видно, що він дуже кумедний. Доповни свій твір і розкажи, як ти ставишся до свого улюбленця».

Цей приклад показує, що вчитель при перевірці роботи спирався на критерії оцінювання, вказав спочатку, що було досягнуто, потім – на те, що не було зроблено, і рекомендував звернути на це увагу.

Питання та завдання для самоконтролю

❖ Пояснить один із принципів використання критеріїв: «Вчитель повинен оцінювати виконану роботу учня тільки на основі визначених критеріїв».

❖ Які принципи формування оцінювання актуалізуються при оцінюванні учнівських проєктів?

❖ Як критерії впливають на мотивацію навчальної діяльності учнів?

❖ Завершіть речення: «Критерії мають ґрунтуватися...»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКТИВНОЇ УЧАСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ

Зворотний зв'язок

Створення ефективного зворотного зв'язку є не тільки обов'язковою умовою реалізації формування оцінювання, а й підґрунтям успішного навчання учнів початкових класів у цілому.

Зворотний зв'язок – це інструмент, що забезпечує взаємодію учня і вчителя, учнів між собою; дає інформацію про те, як відбувається процес навчання, про досягнення та проблеми учнів з метою їх подальшого прогресу.

Принципи та умови формування оцінювання визначають специфіку зворотного зв'язку у його контексті. Він здійснюється доброзичливо, без негативних коментарів та оцінки особистості учня, акцент робиться на позитивних аспектах навчальної діяльності дітей.

Зворотний зв'язок триває впродовж всього уроку за допомогою різноманітних прийомів оцінювання, які обов'язково передбачають самооцінювання та взаємооцінювання. Проводиться як в усній, так і в письмовій формі, за допомогою як індивідуального, так і фронтального опитування.

За результатами зворотного зв'язку вчитель оцінює процес навчальної діяльності для його корекції: підбір нових методик, прийомів, підтримка

учнів. Учень, у свою чергу, також оцінює свою діяльність, отримує мотивацію для подальшої співпраці, до покращення своїх результатів.

Основою зворотного зв'язку є рефлексія.

Рефлексія (від лат. *reflexio*– повернення назад) у навчанні – це аналіз учнем і учителем своєї участі у процесі навчальної діяльності та якості її результатів з метою їх покращання.

Рефлексія надає учням і вчителю можливість осмислити різні чинники навчального процесу: емоційні, практичні, знаннєві. Вона здійснюється впродовж всього уроку, а не тільки наприкінці.

Вже у першому класі учитель активно залучає учнів до рефлексії, пропонуючи такі питання:

Про що ви сьогодні дізналися? Чого ви сьогодні навчилися? Що вам сподобалося на уроці найбільше?

Чи сподобалось тобі працювати у групі? Чи стане тобі у нагоді те, про що дізнався на уроці? Що привернуло твою увагу? Що тебе найбільше схвилювало?

Утім інколи учні не можуть чи не хочуть відповісти на прямі рефлексійні питання, іноді їм важко визначити свій настрій на уроці. Тому в 1–2 класах початкової школи активно використовуються різноманітні ігрові рефлексійні прийоми, які допомагають вчителю визначити не тільки знаннєвий рівень, але й емоційно-психологічний стан учня, його готовність до практичної діяльності. Це переважно усні форми рефлексії. Письмові форми запроваджуються активніше у 2-му класі та використовуються передовсім наприкінці вивчення теми.

Прийоми рефлексії емоційного стану учнів

Мета рефлексії емоційного стану – визначити настрій учнів та встановити емоційний контакт з класом.

«Сонечко» або «Смайлики». Учням пропонується обрати сонечко чи смайлик, який відповідає їхньому настрою. Інший варіант – намалювати на сонечку або смайлику свої емоції, відтворивши риси людини, усмішку, сльози тощо.

«Пелюстки». Діти обирають для себе пелюстки, колір яких найбільше відповідає настрою. Потім всі пелюстки збирають у квітку.

«Букет настрою». На початку уроку вчитель роздає дітям паперові квітки, наприклад червоного і блакитного кольорів. Учні обирають квіти та збирають їх у спільний букет на початку та в кінці уроку. Це дає змогу визначити, як змінився їхній настрій впродовж уроку.

«*Чарівний пензлик настрою*». Учні за допомогою уявного пензлика малюють свій настрій і почергово говорять: «Мій настрій ...кольору, тому що...».

«*Мікрофон*». Учні по черзі беруть уявний мікрофон і висловлюють свої думки, емоції про власну діяльність впродовж дня.

«*Художня рефлексія*», «*Музична рефлексія*». Учнім пропонується дві картини із зображенням пейзажу. Одна проникнута сумним настроєм, інша – життєрадісним. Учні вибирають ту картину, яка відповідає їхньому настрою.

Музична рефлексія проводиться за допомогою музикальних фрагментів (радісних, веселих, тривожних, сумних тощо)

«*Термометр*» або «*Вимірювання температури*». За допомогою малюнку термометра учень визначає рівень свого настрою.

Рефлексія діяльності

Мета – підвищення ефективності навчальної діяльності, оптимізація навчального процесу.

Прийоми:

«*Сигнали*». Учитель просить учнів показувати сигнали, що позначають розуміння або нерозуміння матеріалу. Попередньо потрібно домовитися з учнями про використання таких сигналів:

- Я розумію і можу пояснити (великий палець руки спрямовано вгору).
- Я все ще не розумію (великий палець руки спрямовано в бік).
- Я не зовсім упевнений у (помахати рукою).

«*Долоньки*». Учні за допомогою вирізаних із паперу розфарбованих долоньок сигналізують учителю: «Все зрозуміло» чи «Потрібна допомога».

«*Світлофор*». Учні обирають один з кольорів: червоний, жовтий чи зелений. Червоний – не зрозумів, жовтий – є складнощі, потребую допомоги, зелений – все зрозумів.

«*Драбина успіху*» або «*Лінійка*». За допомогою малюнка драбини чи лінійки учень сам оцінює, на якому щаблі він опинився у результаті своєї діяльності під час уроку, тобто оцінити досягнуті результати.

«*Дерево успіху*». Рефлексивний прийом, де певним кольором листя позначені рівні засвоєння матеріалу. Зрозумів все, легко виконував завдання – зелений, жовтий – працював самостійно, але виникли ускладнення виконанні деяких завдань, червоний – постійно потребував допомоги вчителя та однокласників.

«*Плюс – мінус*». Учні за допомогою плюсів і мінусів позначають у зошиті, з якими завданнями вони впоралися легко, а які їм були незрозумілі.

Рефлексія змісту навчальної діяльності

Мета – підвищення ефективності навчальної діяльності, оптимізація навчального процесу.

Прийоми:

«*Рефлексивний екран*». Застосовується на етапі осмислення та засвоєння навчального матеріалу для швидкої рефлексії багатьма учнями. Учні по чергові висловлюються одним реченням. Початки речень записані на дошці, плакаті.

Сьогодні я дізнався... .

Я виконував завдання... .

Я навчився... .

Я зміг... .

Мені було корисно дізнатися... .

Мене здивувало, що... .

Я розповім батькам... .

«*Відкриті відповіді*». Прийом застосовується для визначення засвоєння змісту навчального матеріалу.

Наприклад, «Мені сподобався герой казки, тому що він...»

«Цей вчинок героя змінив ставлення до нього друзів, тому що...».

«Ця інформація мене зацікавила (буде корисною), бо ... ».

«*Злови рибку*». Прийом виконується за допомогою магнітного вудлища та «рибок». Діти на уроці підходять і виловлюють «рибку», до якої завчасно прикріплене питання з навчальної теми.

«*Зірочки*». На символах у вигляді «зірочок» учні записують свої особисті досягнення на уроці, за тиждень, чверть і вкладають їх у щоденник, прикріплюють на стенд, на дошку тощо.

Деякі прийоми можна використовувати незалежно від виду рефлексії. Це вже розглянуті прийоми «Термометр», «Лінійка», «Драбина», а також прийоми «Рефлексивна мішень», або «Кошик ідей».

«*Рефлексивна мішень*». Мішень потрібно розділити на кілька частин залежно від чинників, які вас цікавлять. Чим ближче до цілі – тим вищий бал. Кожен учень може зробити у кожному секторі по одній відмітці.

«*Кошик ідей*». Учні записують на аркушах свою думку про урок, всь аркуші кладуть до кошика (коробки, мішечка), потім вибірково учитель читає ці записи, разом з учнями обговорюються відповіді.

Ці рефлексивні прийоми не тільки дають можливість учневі і вчителю одержати інформацію щодо процесу навчальної діяльності, але й готують підґрунтя для формування здатності до ефективного самооцінювання та взаємооцінювання: сприяють активізації діяльності школярів на уроці, створюють умови адекватної взаємної вимогливості і вимогливості до себе,

що важливо не тільки у навчальній діяльності, але й у їхньому повсякденному житті.

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ Чому створення ефективного зворотного зв'язку є важливою умовою реалізації формульованого оцінювання?
- ❖ Що таке рефлексія?
- ❖ На які групи поділяються рефлексійні прийоми?
- ❖ Розкажіть, які рефлексійні прийоми ви використовуєте у власній педагогічній практиці.

Самооцінювання та взаємооцінювання

Формульоване оцінювання у контексті реалізації компетентнісного підходу до навчання може вважатися ефективним за умови їх спрямування на вироблення у школярів навичок *самооцінювання та взаємооцінювання*, оскільки саме за цих умов діти зможуть усвідомлювати себе суб'єктом процесу навчання та відповідати за результати та якість своєї навчальної діяльності.

Головний потенціал самооцінювання полягає в його застосуванні як інструменту підвищення мотивації та свідомості: допомогти учням оцінити свої сильні сторони, усвідомити шляхи вдосконалення своєї роботи та ефективніше організувати своє навчання.

Але формування цих умінь потребує спеціально організованої роботи.

Вироблення вміння і навички *самоконтролю й самокорекції* є одним із провідних завдань у початковій школі, адже зумовлюють розвиток рефлексії, критичного мислення, самостійності з урахуванням індивідуальних вікових і психологічних особливостей особистості учня. Уже з перших уроків учитель має розвивати здатність дитини передбачати майбутні результати своїх дій та зіставляти їх з реальними, тобто проводити саморегуляцію.

Наразі в 1–2 класах передусім застосовується переважно ретроспективне самооцінювання, оскільки учневі ще важко проаналізувати свою діяльність, визначити на основі аналізу шляхи її вдосконалення. У цьому віці тільки закладається здатність до саморегуляції.

Важливими для організації процесу самооцінювання є такі принципи:

- учнівське самооцінювання передує оцінюванню роботи вчителем;
- учитель оцінює діяльність учня за тими самими критеріями, за якими проводилось саме оцінювання учня;
- учитель не тільки пропонує учням листи самооцінки, а й розробляє їх разом з учнями;

- використовуються різноманітні форми оцінювання: картки, листи самооцінки, щоденники досягнень, портфоліо тощо.

- У процесі самооцінювання учень аналізує не тільки не тільки засвоєння змісту навчання, а й свій емоційно-психологічний стан, характер та якість своєї навчальної діяльності.

Лист самооцінки емоційно-психологічного стану учня

На уроці мені було цікаво.

Своєю роботою на уроці я задоволений.

За урок я втомився.

Мій настрій покращився.

Мені подобалося працювати з іншими учнями.

Листок самооцінки діяльності учня(вивчення теми)

Я активно працював на уроці.

Я ставив запитання про нове, незрозуміле.

Я був(була) старанним(ою).

Я самостійно виконував завдання.

Я старанно виконував завдання.

Я дотримувався правил поведінки під час уроку.

Я добре співпрацював з іншими дітьми.

Лист самооцінки засвоєння змісту навчання учнем

Я добре зрозумів цю тему.

Я можу розказати, що я дізнався з цієї теми.

Я брав участь у її обговоренні на уроці.

Я ставив питання, якщо мені було щось незрозуміло.

Я самостійно знаходив матеріал з цієї теми.

Я підготував усне повідомлення з теми.

Для системного контролю за процесом самооцінювання та корекції навчальної діяльності учнів використовуються щоденники досягнень. У щоденнику учні самостійно оцінюють свої досягнення, спираючись на заздалегідь запропоновані критерії, вироблені спільно з учнями. У 1-му та 2-му класах використовують малюнки, графічні позначки. Учитель систематично перевіряє ці щоденники, звіряє записи у них зі своїми нотатками, і на основі цих співставлень доходить висновку щодо подальшої спільної з учнем роботи.

Поряд з самооцінюванням учитель має організувати і взаємооцінювання учнів. Взаємооцінювання проводиться не так часто, як самооцінювання, аби уникнути конфліктних і конфронтаційних ситуацій. Розвиток самооцінних

умінь в учнів 1–2 класів необхідно реалізовувати на засадах формування взаємооцінних суджень, зокрема вкрай важливо навчити молодших школярів радитися між собою, толерантно давати один одному поради. Для цього їм варто запропонувати перелік сталих словосполучень, які можна вживати під час взаємооцінювання.

Наприклад:

- Дозволь дати тобі пораду ...
- Якщо ти хочеш послухати мою пораду, то...
- Я б тобі порадила ...
- На жаль, мушу тобі сказати, що ...
- Мені дуже приємно тобі сказати, що...
- Якщо ти постарєшся, у тебе вийде ще краще. Для цього зверни увагу на...

У процесі взаємооцінювання дітитакожмають оцінювати не особистість, а виконану роботу. При цьому користь від процесу взаємооцінювання одержують ті, кого оцінюють, й ті, хто оцінює, адже у них з'являється можливість побачити й усвідомити власні помилки.

Так, наприклад, при оцінці роботи одного з учнів інші учасники групи визначають по одному позитивному моменту в роботі і такому, що потребує вдосконалення (символи можуть бути обрані самими учнями). Діти таким чином привчаються бачити передусім позитивні елементи роботи своїх однокласників та пом'якшувати невдалі.

Для оцінювання роботи груп також доцільно використовувати листи самооцінки, в якому учень аналізує свою діяльність у групі.

Лист самооцінки роботи у групі

1. Я був активний у групі.
2. Я уважно слухав інших учнів
3. Я ставив доцільні питання.
4. Я намагався відповідати на питання, які у нас виникали.
5. Я не відволікався від поставленого завдання.
6. Я висловлював свою точку зору.
7. Я пропонував ідеї.
8. Я допомагав учасникам групи.

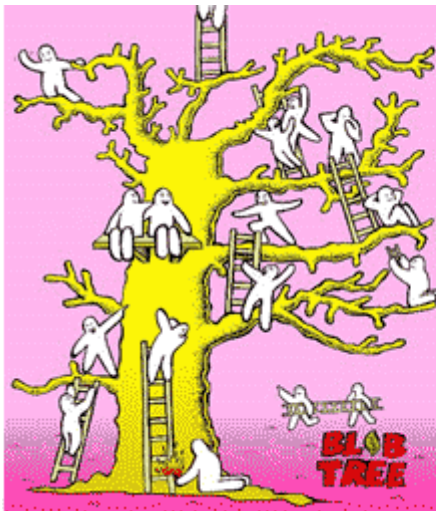
Лист самооцінки у 2-му класі може бути доповнений письмовими завданнями:

У роботі групи мені більш за все сподобалося... .

У процесі самооцінювання та взаємооцінювання учні вчаться брати на себе відповідальність за навчання. Завдяки можливості

проаналізувати свою діяльність і діяльність однокласників навчальна мотивація зростає, адже дитина відчуває значущість своєї позиції, бо може запропонувати іншим власну конструктивну думку.

Самооцінювання і взаємооцінювання підвищують об'єктивність оцінки сприяють формуванню незалежності учня від «зовнішнього контролю» та пробудженню в нього прагнення до «внутрішнього контролю». Учні починають свідомо ставитися до процесу навчання.

Питання та завдання для самоконтролю

- ❖ Охарактеризуйте роль самооцінки як інструменту підвищення ефективності навчання.
- ❖ Назвіть основні принципи впровадження само оцінювання.
- ❖ Чому самооцінювання має передувати оцінюванню учителем?
- ❖ Чи правильним є твердження: «Взаємооцінювання використовується так часто, як і самооцінювання». Обґрунтуйте свою відповідь.

Компетентісно орієнтовані завдання у контексті формувального оцінювання

Щоб знання ставали інструментом діяльності, учень має вчитися їх застосовувати, аналізувати умови для їх застосування, знаходити нові зв'язки і співвідношення між ними, створювати нове на їхній основі тощо. Цей процес забезпечується різноманіттям прийомів, форм і методів роботи з навчальним матеріалом.

Серед дієвих технологій, що розвивають самостійну діяльність учнів, є компетентісно орієнтовані завдання. Мета та спосіб діяльності учнів при виконанні таких завдань корелюють з основними принципами формувального оцінювання.

Компетентісно орієнтовані завдання (КОЗ) є структурними елементами нової моделі процесу навчання, в основі якої – особистісні цінності школярів, їхні інтереси, здатність до самостійного прийняття рішень.